

Història i evolució de la protecció dels drets humans

Jordi Bonet Pérez

P07/03049/02229

Índex

Introducció	5
Objectius	6
1. Orígens i antecedents	7
2. Les revolucions Americana i Francesa	14
2.1. La Revolució Americana	14
2.2. La Revolució Francesa	17
3. La lluita pels drets humans durant el segle XIX	20
3.1. La consolidació progressiva del constitucionalisme liberal	20
3.2. Altres aspectes de la lluita per la progressiva consecució dels drets humans: realitzacions i nous reptes	22
3.2.1. Els avenços en l'aprofundiment del reconeixement jurídic dels drets humans	22
3.2.2. L'emergència de noves reivindicacions relatives als drets humans	25
4. L'evolució dels drets humans durant el segle XX	28
4.1. El final de la Primera Guerra Mundial	28
4.1.1. L'àmbit intern dels estats	29
4.1.2. L'àmbit internacional	31
4.2. El final de la Segona Guerra Mundial	32
5. Qüestions actuals relacionades amb l'efectivitat dels drets humans	37
Resum	40
Activitats	41
Exercicis d'autoavaluació	41
Solucionari	45
Glossari	46
Bibliografia	47

Introducció

La construcció conceptual dels **drets humans** i també el seu reconeixement en l'àmbit jurídic –destinat a garantir-ne la tutela efectiva– són fruit d'un **procés històric** marcat per un ampli ventall d'aportacions del pensament filosòfic i jurídic, de la seva projecció en directrius ideològiques i en acció política reivindicativa i, en conseqüència, d'una lluita per i per a edificar una realitat social respectuosa amb els drets humans que, encara avui, no es pot donar per liquidada davant dels nous reptes a què s'enfronten les societats del segle XXI.

L'objecte d'aquest mòdul és oferir una panoràmica general de les principals **fites polítiques i jurídiques** que han caracteritzat la progressiva consecució del reconeixement sociopolític i jurídic dels drets humans, des del seu origen fins als nostres dies, de manera que es percebin els moments històrics claus que han impulsat successivament la consolidació de la idea i de la reglamentació jurídica dels drets humans.

Hi ha, doncs, la voluntat de situar la lluita per la protecció dels drets humans i els seus èxits polítics i jurídics en un **pla evolutiu** que deixi constància de la seva dimensió com a producte social i històric.

Per tant, d'acord amb aquesta perspectiva d'introducció històrica, el present material didàctic s'ordena a partir de la sistematització de les que es consideren les **principals fases** d'aquesta evolució i, en concret, dedicant apartats específics als temes següents:

- 1) Els orígens i antecedents.
- 2) La significació de les revolucions americana i francesa.
- 3) La lluita pels drets humans durant el segle XIX.
- 4) L'evolució dels drets humans durant el segle XX.
- 5) Un epíleg dedicat a qüestions actuals relacionades amb l'efectivitat dels drets humans.

Objectius

Una vegada finalitzat l'estudi d'aquest mòdul didàctic estareu en condicions de fer el següent:

1. Conèixer l'evolució històrica dels drets humans i del seu reconeixement sociopolític i jurídic. Prendre consciència del caràcter històric del procés.
2. Identificar les diverses fases del procés i la seva connexió amb la història política i social; d'acord amb això, reconèixer el caràcter contingent i no tancat dels avenços aconseguits en matèria de drets humans.
3. Comprendre les raons principals que han portat a l'existència d'una lluita social per a reconèixer i aprofundir la garantia dels drets humans tant a escala interna com internacional.
4. Descobrir les idees que es troben en el rerefons de l'evolució dels drets humans.
5. Reflexionar críticament sobre els motius que recomanen o no continuar pensant que la lluita pels drets humans ha de continuar viva.
6. Valorar críticament els èxits i avenços assolits des d'una perspectiva històrica i determinar les bondats i defectes del procés.
7. Descobrir els possibles condicionants que han incidit en cada moment històric en el progrés aconseguit.
8. Identificar els principals problemes actuals que poden afectar l'efectivitat dels drets humans.

1. Orígens i antecedents

Per a fer una aproximació històrica general als drets humans, és necessari admetre que el **reconeixement jurídic dels drets humans** i la seva tutela conseqüent per mitjà del dret –és a dir, la seva positivització jurídica– és un esdeveniment relativament recent en la història de la humanitat; és, sens dubte, un **fenomen modern**, que es vincula en l'aspecte polític, bàsicament, amb la construcció de l'estat modern i, de manera molt particular, amb la seva evolució a partir de la darrera del segle XVIII.

Recordem que el dret no és neutre, sinó que respon a interessos que varien. El dret regula un conflicte d'interessos en funció de les prioritats d'un moment històric determinat. Això implica que hem d'entendre el dret des d'una perspectiva formal i una altra material, com un dret escrit amb continguts que regulen conflictes d'interessos.

Aquests interessos han variat en funció del moment històric, de manera que podem comprovar aquestes variacions amb relació als punts següents:

- Els tipus de drets protegits.
- La funció d'aquests drets, és a dir, els diferents interessos que defensen.
- El tipus d'estructura, és a dir, la garantia davant de la possible vulneració.

D'aquest fet es poden sintetitzar les tres **fases** essencials que determinen l'evolució del reconeixement jurídic dels drets humans:

1) **L'estat liberal**. Els drets reconeguts es relacionen amb la llibertat i tenen la funció de crear un àmbit d'autonomia davant l'estat; és a dir, una esfera de poder on l'estat no pot intervenir.

El tipus de garantia és el dret **subjectiu**, del subjecte-persona, que pot recórrer directament als tribunals de justícia en contra de qui li hagi vulnerat el dret; es tracta d'una reclamació d'un subjecte contra un altre.

2) **L'estat liberal democràtic**. Els drets reconeguts són els drets polítics i tenen la funció de garantir el procés polític, la participació política.

El tipus de garantia és el dret **públic subjectiu**, ja que la demanda davant del tribunal és contra l'estat.

3) **L'estat social.** Els drets reconeguts són els socials i econòmics, i la seva funció és garantir la participació del ciutadà en la vida socioeconòmica.

La garantia del dret no és judicial sinó **institucional**, ja que són les institucions les que protegeixen i garanteixen el dret.

Els **antecedents**¹ d'aquest procés, en canvi, es poden identificar en l'àmbit de les idees. En el coneixement filosòfic acumulat es poden trobar els postulats que, gradualment, permetrien il·luminar uns corrents de pensament ideològic proclius a assumir els drets humans com una meta a assolir des de la perspectiva juridicopolítica, i que, subsegüentment, van afavorir una acció política destinada a perseverar en l'obtenció de progressos significatius sobre aquest fet.

Un cop hem situat en aquests termes la reflexió inicial, hem de considerar que les doctrines filosòfiques del **món grecollatí** constitueixen un punt de referència ineludible en la recerca dels fonaments filosòfics de l'aspiració humana a respectar els drets humans. El debat i les diferents posicions sobre el sentit de les coses i de la mateixa persona permeten perfilar alguns conceptes –per exemple la idea de llibertat humana– que posteriorment posen el fonament de l'evolució del pensament polític i els canvis sociopolítics posteriors dins dels quals s'emmarquen els avenços en el reconeixement i la tutela jurídics dels drets humans.

En aquest sentit, una de les aportacions més rellevants és la realitzada pels filòsofs **estoics**, entre els postulats dels quals es troba la idea de l'existència d'uns principis immanents i generals –entre els quals hi hauria la igualtat o la unitat del gènere humà–, sobre la base dels quals van estructurar conceptualment la idea de l'existència d'un **dret natural**, de manera que, com assenyala Bertrand Russell, van ser ells "els qui van distingir el *ius naturale* del *ius gentium*".

Els seus punts de vista van influir de manera sensible en el iusnaturalisme –doctrina del dret natural– molt present en el pensament jurídic europeu, sobretot dels segles XVI-XVIII, i també prèviament en el cristianisme.

Durant l'**edat mitjana**, sobretot durant la baixa edat mitjana, es van consolidant alguns factors de **canvi** que marquen el trànsit cap a altres models d'organització política i social; entre ells, i només a títol indicatiu, destaquen:

1) D'una banda, la progressiva afirmació del poder dels monarques davant el papa i l'emperador, moviment per mitjà del qual es va gestant i consolidant l'estat modern.

2) D'altra banda, la potenciació del medi urbà –les ciutats–, d'on sorgiran afanys i formes de pensament dirigides a potenciar la llibertat econòmica i personal dels seus habitants i les seves activitats.

⁽¹⁾ Les arrels del fenomen de regulació jurídica dels drets humans es troben en l'evolució del pensament filosòfic.

Antecedent remot

Se sol esmentar com un precedent molt remot del procés històric dels drets humans el Codi d'Hammurabi, que aproximadament cap al 1790-1750 (?) aC va reglamentar l'ús de la llei del Talió per a instituir la proporcionalitat de la revenja.

Lectura complementària

B. Russell (2003). *Historia de la Filosofía Occidental* (9a. ed., tom I, pàg. 306). Madrid: Espasa-Calpe.

Així mateix, aquest mateix medi urbà serà el principal motor dels canvis econòmics i socials futurs, i evidentment, d'una renovació cultural i ideològica que amb el Renaixement italià i la seva progressiva expansió posarà l'èmfasi en l'ésser humà com a mesura de totes les coses.

Paradoxalment, l'edat mitjana es caracteritza per la divisió estamental de la societat. En la societat estamental cada individu té uns drets en funció de la seva pertinença a un d'aquests estaments; és a dir, **drets estamentals**: nobles, clergues i homes lliures. Juntament amb l'evident diferenciació dels drets i privilegis de què gaudien els membres de cada estament –i, per tant, una societat basada en la desigualtat d'estatus entre els seus membres per raó bàsicament del seu naixement difícilment conciliable amb els paràmetres ideològics i jurídics actuals.

Aquesta situació és el brou de cultiu per a l'aparició de pugnes per a decantar l'equilibri de poder entre els reis i els seus súbdits, de manera particular entre aquest i els nobles del regne, encara que sense descartar els enfrontaments amb l'estament eclesiàstic i l'element burgès.

Societat estamental

A l'edat mitjana, la societat s'estructura sobre la desigualtat d'estatus entre els seus membres per raó del seu naixement.

Així, mentre el rei aspirava a poder afirmar i consolidar al màxim el caràcter absolut del seu poder central dins dels territoris sota la seva jurisdicció –la qual cosa hauria d'implicar una moderació correlativa de la llibertat d'acció de la noblesa–, els nobles volien limitar aquest poder i conservar o fins i tot eixamplar les seves pròpies prerrogatives.

En aquest context, s'adopta un dels primers textos normatius que tradicionalment es relacionen amb els drets humans: la **Carta Magna**. La Carta Magna va ser atorgada per Joan I Plantagenet, rei d'Anglaterra, el 15 de juny del 1215, com a conseqüència de les exigències dels nobles anglesos.

Bàsicament, es tracta d'un document dedicat a garantir i **confirmar els privilegis de l'Església i dels senyors feudals** anglesos. Així, en el seu redactat es poden trobar disposicions que incideixen de manera general en la relació del rei amb els seus nobles. Per exemple:

" [...] [n]o retendremos en nuestras manos las tierras de personas condenadas por traición más de un año y un día, después de lo cual serán devueltas a los señores del feudo respectivo."

Carta Magna (1215). Traducció de la Càtedra de Dret Polític (1981).

Així mateix, de manera més específica, també es fa menció a situacions particulars, per exemple la devolució d'ostatges, com ara el fill de Llewelyn de Gal·les.

Lectura complementària

A més del que hem citat aquí, els textos constitucionals en llengües estrangeres que s'utilitzen en la seva versió traduïda s'han obtingut de: **Càtedra de Dret Polític** (1981). *Textos Constitucionals 1*. Barcelona: Universitat de Barcelona.

Certament, referent a la reglamentació del funcionament de l'Administració de Justícia aplicada als **homes lliures**, és on es perceben algunes orientacions que es poden inscriure dins d'una lògica favorable a la **restricció de l'arbitrarietat reial i al respecte dels principis essencials**, avui generalment acceptats en la matèria, als homes lliures del regne.

Carta Magna

La Carta Magna presenta disposicions relatives a qüestions tan rellevants com la regulació de la justícia.

La Carta Magna fa referència, entre altres aspectes relacionats amb **l'Administració de Justícia**, a:

- La necessitat que els litigis ordinaris davant dels tribunals no s'hagin de celebrar a la cort reial, sinó que se celebrin en un lloc determinat.
- La proporcionalitat de les penes de multa. Quan es tracti d'infraccions greus, la pena no ha de privar el subjecte dels seus mitjans de subsistència.
- L'exigència que cap home pugui ser detingut, empresonat o privat dels seus drets o dels seus béns, ni posat fora de la llei ni desterrat o privat del seu rang de qualsevol altra forma, ni que es pugui usar contra ell, sinó en virtut d'una sentència judicial dels seus iguals i d'acord amb la llei.

Així mateix, es poden trobar en el seu redactat algunes regles tan significatives en perspectiva històrica com aquesta:

"[...] [s]i alguien que haya tomado prestada una suma de dinero a judíos, muriese antes de haberse pagado la deuda, su heredero no pagará interés alguno sobre ésta mientras sea menor de edad, sea quien fuere la persona a la que deba la posesión de sus tierras."

Carta Magna (1215). Traducció de la Càtedra de Dret Polític (1981).

Amb la intencionalitat política de regular de manera concreta els principals assumptes relacionats amb la distribució i l'equilibri de poder entre el rei i els seus nobles, i també en cas de reglamentar certs aspectes de les relacions socials existents, en alguns **altres regnes** europeus també es promulguen textos similars a la Carta Magna anglesa.

Exemples

Els textos promulgats pel rei Andreu II d'Hongria (1222) i pel rei Pere III d'Aragó, denominats Privilegis Generals (1283), persegueixen un objectiu idèntic que el de la Carta Magna.

Malgrat les seves limitacions, més que perceptibles, la Carta Magna anglesa és una demostració palpable que la qüestió del tractament dels drets i les llibertats de les persones es vincularà políticament i jurídicament a la limitació del poder estatal, en aquells moments i durant l'eclosió definitiva de l'estat modern a partir dels segles XIV i XV, bàsicament, del poder real sobre els seus súbdits.

A aquest aspecte general, se n'hi uneix un altre de més específic que anirà adquirint importància en la mesura que les societats europees cristianes no solament es trobaran amb la presència de persones que practiquen altres religions dins del seu territori, sinó amb el fet que la reforma protestant acabarà trencant la unitat religiosa del cristianisme: **la tolerància i la llibertat religioses**.

Com indica Antonio Truyol y Serra (1994), les solucions assolides de manera successiva referent a això van ser de tres tipus:

- 1) La fonamentada en el principi territorial. És a dir, en cada entitat política estatal s'oficialitza una única confessió religiosa que els súbdits han de professar i de manera subsegüent, el dret d'emigració per motius religiosos dels qui no professen la religió esmentada.
- 2) El reconeixement jurídic de l'existència de confessions religioses minoritàries dins d'una entitat política estatal i l'articulació d'un estatus jurídic particular.
- 3) El reconeixement jurídic "pur i simple" de l'existència de diferents confessions religioses i de la llibertat religiosa dels seus membres respectius, que precedeix el progressiu reconeixement jurídic del dret a la llibertat religiosa de tota persona.

En la reivindicació de més tolerància i llibertat religioses, la **burgèsia** va anar incorporant davant el poder del monarca, especialment durant els segles XVII i XVIII, les seves pròpies reivindicacions –impulsades tant per la seva puixança econòmica com per l'empremta que la Il·lustració va deixant en el pensament filosòfic i polític.

Les **reivindicacions** esmentades passen essencialment per tres grans directius:

- 1) L'abolició dels privilegis de la noblesa.
- 2) El reconeixement del principi d'igualtat.
- 3) D'acord amb l'anterior, el reconeixement de més llibertat individual, tant en l'esfera privada com en l'esfera pública, que es projecta en la pretensió de veure emparats un conjunt de drets civils i polítics.

Aquestes demandes, en primera instància, col·lideixen amb la tradició absolutista de les monarquies que encarnen des de les acaballes de l'edat mitjana fins a l'estat modern, i també amb la voluntat estamental de la noblesa de defensar els seus privilegis hereditaris.

Lectura complementària

A. Truyol y Serra (1994). *Los derechos humanos*. (3a. edició, pàg. 15). Madrid: Tecnos.

Exemple

La disposició de la Pau d'Augsburg, el 1555.

Exemple

La celebració de tractats internacionals de caràcter bilateral, com el Tractat de Pau d'Oliva entre Polònia i Suècia, el 1660, que garanteix el culte catòlic als territoris cedits pel primer estat al segon.

Exemple

La *Toleration Act*, adoptada a Maryland, el 1649.

Novament s'ha de tornar a Anglaterra per a mostrar una fita històrica susceptible de projectar aquesta naixent voluntat de canvi que encarna la burgesia europea i que es plasma en tres **textos jurídics** que encara avui formen part del seu patrimoni constitucional:

1) La **Petition Rights**, de 7 de juny del 1628, conté una sol·licitud al rei, que aquest accepta, i el contingut central de la qual és el següent:

- No es pot obligar a ningú a deixar o pagar diners sense que ho estableixi una llei del Parlament, ni se'l pot portar davant de la justícia pel motiu de no satisfer-ho.
- Ningú no pot ser desposseït dels seus béns ni detingut o empresonat sense ser escoltat davant dels tribunals.
- Ningú no pot ser executat sinó conforme a la llei; així mateix se sol·licita que es retirin les tropes i es revoquin les comissions encarregades d'aplicar la llei marcial.

2) L'**Habeas Amendment Act**, del 26 de maig del 1679, per la qual tota persona detinguda s'ha de posar a disposició del jutge que hagi expedit el mandat d'habeas corpus perquè decideixi sobre la legalitat de la seva situació en el termini de tres, deu o vint dies, segons la distància entre el lloc de detenció i el tribunal.

3) La **Bill of Rights**, del 13 de febrer del 1689, que confirma les disposicions de les lleis anteriors i, en aquest sentit, entre d'altres disposicions, estableix:

- Es requereix el consentiment del Parlament per a suspendre l'aplicació de les lleis, la imposició d'impostos o el reclutament.
- El dret de petició al rei.
- El dret dels súbdits protestants a tenir armes.
- Eleccions lliures per a designar els membres del Parlament i la immunitat dels seus membres per les seves opinions dins del recinte.
- La proporcionalitat de les fiances i el no-ús de càstigs cruels o desacostumats.

Els textos jurídics² descrits no es pot dir que constitueixin un catàleg complet de drets humans –en concret, ni tan sols del conjunt dels drets denominats civils i polítics–; encara que, això sí, algunes de les aportacions d'aquest conjunt normatiu són molt importants, si es tenen en compte en perspectiva històrica: la institució de l'*habeas corpus* o la introducció de certes limitacions als càstigs que es puguin imposar són una excel·lent prova d'això.

⁽²⁾Els instruments jurídics es refereixen, fonamentalment, a drets individuals de caràcter patrimonial i a drets relacionats amb els processos judicials.

Juntament amb això, aquests textos normatius assumeixen les principals reivindicacions burgeses representades a la Cambra dels Comuns, i representen, sobretot després de la revolució gloriosa del 1688, la consolidació d'una nova forma política de govern –la **monarquia parlamentària**–, que permetrà desenvolupar políticament els axiomes ideològics liberals impulsats per aquesta mateixa burgesia socialment i econòmicament triomfant –ideologia que tindrà en el filòsof anglès Locke un dels seus principals pensadors.

Emperò, aquestes idees s'impulsaran de manera molt rellevant a partir de les acaballes del segle XVIII; és el moment de les revolucions liberals.

És cert que durant bona part del segle XVIII –concretament fins al 1772– i posteriorment a partir del 1809, en adoptar-se la Llei constitucional sobre la forma de govern, Suècia va seguir els passos d'Anglaterra i va adoptar un règim polític sustentat en la monarquia parlamentària. En aquest context es va desenvolupar una institució de protecció dels drets i les llibertats dels ciutadans que avui continua tenint gran predicament i que se sol identificar generalment per la seva denominació en suec: l'**ombudsman**, és a dir el defensor del poble, segons se'l denomina a la Constitució espanyola del 27 de desembre del 1978.

2. Les revolucions Americana i Francesa

Mentre Anglaterra prosseguia en l'aprofundiment del seu model polític basat en els principis del liberalisme polític sota l'impuls burgès, fet que també comportava un procés de consolidació del reconeixement jurídic dels drets més essencials civils i polítics, en uns altres dos llocs del món dos moviments polítics i socials en forma de sengles revolucions **impulsaran tant** aquests principis polítics com el reconeixement jurídic dels drets humans: l'Amèrica del Nord i França.

2.1. La Revolució Americana

El cert és que la revolució americana té com a finalitat última –objectiu que va acabar sent assumit– l'emancipació i independència de les tretze colònies britàniques de l'Amèrica del Nord de la seva metròpoli.

La voluntat d'emancipació i independència s'acompanya d'una consciència política i jurídica que subratlla el compromís d'aquest projecte amb els principis ideològics liberals i, per tant, també amb la voluntat de garantir els drets i llibertats dels seus ciutadans.

De paradigmàtica en el sentit descrit, al costat de la Declaració de Filadèlfia (1774), es pot considerar la **Declaració de drets de Virgínia**, del 12 de juny del 1776. Es poden destacar tres característiques generals d'aquest document, que revelen la seva fonamentació ideològica bàsica; aquestes són:

1) Manifesta una fonamentació filosòficojurídica **iusnaturalista** dels drets humans, concorde amb la ideologia liberal que hi subjau; és a dir, de l'existència d'uns drets humans inherents a tota persona humana per la seva pròpia condició com a tal, d'acord amb el dret natural.

El reconeixement jurídic dels drets esmentats té com a objectiu permetre la seva translació a l'àmbit del dret i a la seva tutela jurídica pels poders públics. En aquest sentit, la Declaració de Drets de Virgínia estableix:

Article (art.) 1

"[...] [t]odos los hombres son por naturaleza igualmente libres e independientes, y tienen ciertos derechos inherentes, de los cuales, cuando entran en un estado de sociedad, no pueden ser privados o postergados; en esencia, el gozo de la vida y la libertad, junto a los medios de adquirir y poseer propiedades, y la búsqueda y obtención de la felicidad y la seguridad."

Declaració de Virgínia (1776). Traducció de la Càtedra de Dret Polític (1981)

2) Inclou uns principis polítics –sobirania popular (també el dret a reformar, alterar o abolir un govern inadequat, és a dir, a revoltar-se contra el poder constituït que incompleixi la seva missió) o separació de poders–, que delimiten una **forma de govern democràtica**.

L'objectiu és servir als interessos de la comunitat i dels seus integrants, fet que inclou preservar aquests drets i llibertats considerats com a naturals de tota persona humana; la declaració està dedicada, en gran manera, a aquestes qüestions.

3) A partir d'aquests principis de referència, s'estableix un catàleg relativament ampli de **drets civils i polítics**, que complementen els enunciats amb caràcter general en l'article 1; és a dir, dret a la vida i a la llibertat, dret a la propietat i dret a la recerca i obtenció de la felicitat i la seguretat:

- Dret al sufragi; entre "homes que tinguin suficient prova d'un permanent interès comú i vinculació amb la comunitat" (art. 6).
- Dret a un judici just i a la proporcionalitat de les fiances i els càstigs (art. 8 i 9).
- Dret a no ser detingut i a la inviolabilitat del domicili sense ordre judicial basada en causa justa (art. 10).
- Dret a un judici amb jurat per a litigis sobre la propietat (art. 11).
- Dret a la llibertat de premsa (art. 12).
- Dret a la llibertat de religió (art. 16).

Dins d'aquestes mateixes coordenades es pot interpretar el contingut de la **Declaració d'Independència (1776)**, i també la **Constitució dels Estats Units d'Amèrica (1787)** i, molt especialment, de les deu primeres esmenes (1791), que van reconèixer jurídicament una sèrie de drets i llibertats per al conjunt dels ciutadans del nou estat no inclosos en el text originari.

En la redacció d'aquestes **esmenes s'evidencia** la influència de la Declaració de Drets de Virgínia:

- La llibertat de religió, de paraula i premsa (1a.).
- El dret a la llibertat de reunió pacífica i a sol·licitar la reparació de qualsevol greuge (1a.).
- El dret a tenir i portar armes (2a.).

- El dret a la seguretat personal i del domicili davant detencions i registres arbitraris (4a.); també el dret a consentir o no l'allotjament de tropes en temps de pau i que la llei estableixi els termes de tal situació en temps de guerra (3a.).
- Els drets de la persona a un judici penal amb totes les garanties (5a. i 6a.).
- El dret a un judici amb jurat per als judicis patrimonials la quantia dels quals superés una quantia determinada (7a.).
- La proporcionalitat de les fiances i la no-aplicació de càstigs cruels o excessius (8a.).

Posteriorment, aquesta Constitució ha estat esmenada moltes vegades, i s'ha produït el reconeixement jurídic d'altres drets i llibertats, entre els quals destaquen:

- La prohibició de l'esclavitud i del treball forçat –llevat, en aquest segon cas, de si és imposat com a pena–, de la 13a. esmena (1865).
- Les esmenes referides al respecte del procés degut (due process of law) i a la igualtat davant de la llei.

Vegeu també

Podeu aprofundir el tema de la prohibició de l'esclavitud en el subapartat 3.2.1 d'aquest mòdul didàctic.

De fet, les declaracions esmentades no es van concebre com a textos declaratius tancats, sinó que admeten l'existència d'altres drets; precisament és per això que s'assumeix i **possibilita l'ampliació constant** dels drets i llibertats reconeguts jurídicament, atenent les circumstàncies del moment històric.

A més, hem de tenir present dues qüestions importants:

- 1) La gran influència de l'**individualisme** en la concepció del catàleg de drets descrit.
- 2) Els drets i llibertats reconeguts **no tenen contorns clars**, la qual cosa implica:
 - a) la gran rellevància que adquireix el control de constitucionalitat.
 - b) que el reconeixement i garantia dels drets humans serà un procés dinàmic d'expansió,
 - c) que aquesta expansió no elimina la indeterminació, ja que les precisions jurisprudencials es basen en precedents i se cenyeixen al cas concret.

En síntesi, en tot el procés de creació del nou estat, fins i tot considerant les seves evidents especificitats, s'evidencia l'admiració dels seus fundadors per al sistema de govern anglès, i també als principis jurídicopolítics que l'inspiren –en certa mesura lògica a causa de la situació de dependència prèvia–; d'allà la influència dels textos normatius adoptats a l'Anglaterra del segle XVII, inclòs el seu tractament jurídic dels drets humans.

2.2. La Revolució Francesa

A diferència de la Revolució Americana, la Revolució Francesa té com a objectiu la realització d'un **profund canvi polític i social**, la prioritat del qual és posar fi a l'antic règim –la monarquia absoluta– i procedir a la seva substitució per una altra forma de govern que, progressivament, es va anar acomodant als postulats liberals defensats per la burgesia.

Exemple

L'art. 1 estableix que tots els homes neixen i romanen lliures i iguals en drets.

La **Declaració de drets de l'home i del ciutadà** del 26 d'agost del 1789 respon als mateixos paràmetres que els textos normatius assenyalats en el marc de la Revolució Americana –de fet, és obvi que són coneguts a França–, encara que la seva especificitat està determinada, molt probablement, per la situació conjuntural en la qual és adoptada per l'Assemblea Nacional, de manera que s'hi realitza relativament una mera **enumeració** de drets.

Els **principals aspectes** de la Declaració de drets de l'home i del ciutadà són els següents:

- Es basa en el principi d'igualtat de drets entre tots els homes.
- Proclama que els drets humans són universals i naturals.
- Enumera com a drets humans: la llibertat, la propietat, la seguretat i la resistència a l'opressió.
- Admet que l'exercici d'aquests drets naturals només té com a límit el gaudi pels altres d'aquests mateixos drets.
- Estableix que l'exercici de l'autoritat pública es vincula de manera necessària amb la conservació d'aquests drets.
- Proclama que la sobirania rau en la nació i que la voluntat general és la suma de les voluntats individuals dels ciutadans.

- Postula que la llei, que entre altres coses regularà l'exercici dels drets, és expressió de la voluntat popular.

Com es pot observar, la declaració francesa, de manera no gaire diferent de la Declaració de Drets de Virgínia, fa una proclama general entorn de les que s'entenen com a **bases juridicopolítiques d'un estat** i no solament una descripció d'un catàleg de **drets humans** per a respectar.

Estat i drets humans

Hi ha una estricta vinculació entre el nou règim que es projecta i els drets humans.

No és estrany, per tant, que en el preàmbul de l'actual Constitució francesa del 1958 es mencioni l'adhesió del poble francès als drets de l'home i als principis de sobirania nacional definits en la Declaració del 1789. En aquest sentit, cal destacar la importància del reconeixement del dret de sufragi i d'associació política, ja no com a dret de l'individu, sinó com a instrument de canvi de la composició dels parlaments estatals.

Així mateix, la Declaració de drets de l'home i del ciutadà fa una menció explícita dels drets següents:

- Dret a un procediment judicial penal legal, inclosa la presumpció d'innocència (art. 7, 8 i 9).
- Dret a la llibertat de consciència i de religió (art. 10).
- Dret a la llibertat d'expressió i d'opinió (art. 11).
- Dret de participació en els assumptes públics (art. 14).
- Dret a fiscalitzar l'actuació dels agents públics (art. 15).
- Dret a la propietat (art. 17).

La importància de la Declaració del 1879 no solament s'ha de mesurar perquè sigui encara avui part del patrimoni constitucional francès, sinó també:

- d'una banda, pel seu enorme influx en el desenvolupament del constitucionalisme del segle XIX,
- d'altra banda, per la seva certa implicació simbòlica com a referent de la lluita dels individus i els pobles contra la tirania i l'opressió.

Aquest possible **universalisme** que s'infereix del comentari anterior no respon simplement a l'observació dels fets històrics posteriors, sinó que se sosté tant en la concepció ideològica subjacent en la Declaració del 1789 –el **liberalisme**– com fins i tot en la seva pròpia redacció.

En aquest sentit és significatiu que, juntament amb la pròpia universalitat que es desprèn del fet d'afirmar el caràcter natural dels drets de l'home, es digui que:

"Tota societat en la qual la garantia dels drets no està assegurada ni la separació de poders establerta, no té Constitució".

Declaració de drets de l'home i del ciutadà (1789). Article 16

De la mateixa manera, cal recordar la rellevància en aquesta fase d'evolució de la garantia del dret de la persona, que comporta la seva consideració com a **dret públic subjectiu**, teoria que sorgeix com a reacció a les teories iusnaturalistes. Aquesta reacció insisteix en el fet que hi ha una relació jurídica entre l'estat i els ciutadans.

3. La lluita pels drets humans durant el segle XIX

El segle XIX és pròdig en esdeveniments les conseqüències dels quals:

- D'una banda, han tendit a consolidar el progressiu reconeixement jurídic dels drets humans.
- D'altra banda, van posar la base de noves reivindicacions que van possibilitar, ja al segle XX, una altra percepció de les expectatives de l'home sobre la seva pròpia idea de dignitat.

A continuació presentem alguns dels principals fenòmens esdevinguts durant el segle XIX, destacant la consolidació progressiva del constitucionalisme liberal, per a introduir després aquells altres aspectes de la lluita per la consecució dels drets humans, que s'han de remarcar si s'aborda la seva situació en el segle XIX.

3.1. La consolidació progressiva del constitucionalisme liberal

Els processos revolucionaris anteriorment ressenyats són un factor propici de mobilització per a l'expansió del pensament polític liberal, i també el germen de la lluita per la construcció d'una nova societat els principis juridicopolítics de la qual es plasmen, en cas de triomf, en una **constitució de signe liberal** i, per tant, una norma suprema mitjançant la qual es procedeix al reconeixement jurídic de certs drets i llibertats dels ciutadans amb rang constitucional.

Així, doncs, el constitucionalisme liberal tradueix jurídicament les transformacions socials i polítiques que impliquen la construcció d'un règim polític sustentat en aquestes directrius.

Són un clar exponent d'aquesta voluntat de transformació els esdeveniments històrics succeïts durant el segle XIX en una Europa on, malgrat la seva crisi, l'antic règim intenta resistir davant processos revolucionaris nous, que adquireixen les característiques següents:

- 1) En alguns territoris europeus es conjuguen les reivindicacions de signe liberal amb les de contingut nacional, per exemple, a Alemanya i Itàlia.
- 2) Es produeixen de manera pràcticament simultània en diversos llocs del continent, particularment en els anys 1830 i 1848.

3) Consoliden una evolució sociopolítica que perfila el triomf del liberalisme polític, malgrat que el seu avenç està esquitxat de refluxos en els quals les forces tradicionalistes s'aconsegueixen imposar, per exemple en el cas d'Espanya o França.

4) En alguns moments, mobilitzen forces i grups socials els objectius dels quals comencen a demanar reformes socials que desborden el més estricte marc del projecte liberal.

En aquest context sociopolític inestable, el constitucionalisme liberal es va consolidant i, per tant, amb ell també la idea que els **drets humans** han de ser objecte de reconeixement jurídic com a manifestació de l'ideari burgès que expressa el liberalisme.

Entre les expressions primerenques d'aquest corrent constitucionalista es troba, per exemple, la **Constitució espanyola** del 19 de març del 1812 –la Pepa–, que té com a objectiu essencial instituir una **monarquia parlamentària** basada en la sobirania de la nació espanyola expressada com a "reunió de tots els espanyols d'ambdós hemisferis" (art.1) i en la qual la referència als drets i llibertats d'aquests espanyols també hi és present. Així mateix, estableix que:

"La Nació està obligada a conservar i protegir per lleis sàvies i justes la llibertat civil, la propietat i els altres drets legítims de tots els individus que la componen."

Constitució espanyola (1812). Article 4

No es pot dir que inclogui un catàleg sistematitzat d'aquests "altres drets legítims", encara que alguns d'ells siguin deduïbles de l'articulat, particularment referent als drets relacionats amb:

- Les garanties judicials en matèria penal (art. 286 a 308), incloses la prohibició de l'ús de "turment o de constrenyiments" (art. 303) i de la pena de confiscació de béns (art. 304), o la inviolabilitat del domicili llevat que sigui per causa legal (art. 305).
- La llibertat d'opinió (art. 371).

Respecte a la religió:

"La religió de la Nació espanyola és i serà perpètuament la catòlica, apostòlica, romana, única vertadera. La Nació la protegeix per lleis sàvies i justes, i en prohibeix l'exercici de qualsevol altra."

Constitució espanyola (1812). Article 12

Durant el segle XIX, el sistema polític espanyol va resultar inestable i canviant; aquests avatars van afavorir canvis encadenats del règim polític³ –inclosa la instauració de la Primera República– i, per tant, la successiva vigència posteriorment al 1812 de diversos textos constitucionals, amb la derogació consegüent del que prèviament era vigent.

⁽³⁾En el segle XIX, Espanya es va convertir en un camp de batalla entre les noves idees i el tradicionalisme monàrquic.

La Constitució del 29 de juny del 1876, per la qual es produeix la Restauració monàrquica, culmina aquest procés, i amb ella en vigor s'arribarà al segle XX; resulta llavors significatiu comprovar com el seu títol I es dedica a la garantia d'un ampli catàleg de drets i llibertats.

Emperò, hi ha exemples de **més estabilitat** d'un règim polític creat a partir d'un moviment revolucionari.

La **Constitució belga** del 7 de febrer del 1831, fruit d'una experiència revolucionària que va portar a la independència de Bèlgica, no va ser modificada –que no vol dir derogada– per primera vegada fins al 1893. En el títol II ofereix un catàleg sistemàtic dels drets dels belgues –articles 4 al 24.

El constitucionalisme liberal té també un altre exponent significatiu a Amèrica, on la **Constitució dels Estats Units d'Amèrica** es converteix en paradigma per a les constitucions de les repúbliques que s'emancipen de la dominació espanyola.

3.2. Altres aspectes de la lluita per la progressiva consecució dels drets humans: realitzacions i nous reptes

Si el segle XIX és propici a la consolidació d'un constitucionalisme liberal i, correlativament, al reconeixement jurídic d'un catàleg de drets i llibertats ajustat als motlles ideològics de la nova classe dirigent (la burgesia), és factible trobar:

- 1) Algunes tendències compartides entre els estats que es poden interpretar com a nous avenços cap a consolidar el reconeixement jurídic dels drets humans.
- 2) L'emergència de noves reivindicacions relatives als drets i llibertats de la persona humana derivades de la mateixa evolució social.

A continuació veiem en detall cada un d'aquests aspectes.

3.2.1. Els avenços en l'aprofundiment del reconeixement jurídic dels drets humans

En aquesta direcció, es pot indicar de manera preferent dos aspectes bàsics:

- La lluita per l'abolició de l'esclavitud.
- L'estàndard mínim del tracte als estrangers.

1) La lluita per l'abolició de l'esclavitud

Es pot afirmar que aquesta lluita, per desgràcia encara inacabada en els nostres dies, té en el segle XIX el seu referent quant a l'existència d'un procés de **conscienciació social**.

Aquesta conscienciació social deriva en una progressiva acció legislativa per part dels estats, que s'ocupa successivament, en primer lloc, d'introduir la prohibició del tràfic d'esclaus, i en segon lloc, d'abolir la mateixa pràctica de l'esclavitud.

Per la seva càrrega simbòlica, es poden indicar dues **fites** principals d'aquest procés, si bé la segona es produeix ja entrat el segle XX:

- a) L'abolició de l'esclavitud als Estats Units d'Amèrica, esdeveniment sens dubte relacionat amb la guerra de Secessió nord-americana.
- b) El Conveni sobre l'esclavitud del 25 de setembre del 1926.

La Convenció sobre l'esclavitud defineix l'**esclavitud** i el **tràfic d'esclaus** de la manera següent:

- L'esclavitud com "[...] l'estat o condició d'un individu sobre el qual s'exerceixen els atributs del dret de propietat o algun d'ells" [...]
- El tràfic d'esclaus com "[...] tot acte de captura, adquisició o cessió d'un individu per a vendre'l o canviar-lo; tot acte de cessió per venda o canvi d'un esclau adquirit per a vendre'l o canviar-lo i, en general, tot acte de comerç o transport d'esclaus".

Conveni sobre l'esclavitud (1926). Article 1

El cert és que el procés d'abolició d'ambdues pràctiques es produeix a dos nivells jurídics diferenciats. Si la prohibició del tràfic d'esclaus té una dimensió jurídica en bona mesura internacional –per mitjà de la celebració de tractats internacionals, bilaterals i multilaterals entre els estats–, amb Anglaterra, curiosament, com un dels principals motors, el procés abolicionista s'inicia amb aparences de continuïtat a la mateixa Anglaterra del 1833, consolidant-se de manera progressiva a partir de llavors entre els estats europeus i de l'Amèrica Llatina.

2) L'estàndard mínim de tracte als estrangers

Vegeu també

Sobre l'abolició de l'esclavitud, consulteu la referència a l'esmena constitucional en el subapartat 2.1. d'aquest mòdul.

Esclavitud

Malgrat que l'esclavitud es prohibís a França el 1794, es va tornar a restablir el 1802 durant l'era napoleònica.

Alhora que es produeix l'expansió del capitalisme, amb l'increment subsegüent del comerç i de les relacions econòmiques transnacionals, es genera una pràctica internacional consistent en el deure dels estats d'atorgar un mínim tracte humà als estrangers residents en el seu territori.

Aquesta pràctica va acabar cristal·litzant en una norma jurídica internacional de caràcter consuetudinari (costum internacional).

D'aquesta manera, els estats adquirien l'obligació jurídica internacional de respectar i garantir als estrangers que es trobessin dins del seu territori un mínim catàleg de drets i llibertats.

Sense perjudici que no s'hagi procedit a sistematitzar i enumerar aquest estàndard mínim, la pràctica internacional generada se centraria, almenys, en els **drets i llibertats** següents:

- Dret al reconeixement de la personalitat jurídica, i, per tant, de la seva capacitat jurídica per a actuar en l'àmbit privat.
- Dret a la vida i a la integritat física i psíquica.
- Àmplia esfera de llibertats individuals que el protegrien de la detenció arbitrària, de les intromissions il·legítimes tant en la seva intimitat com en el seu domicili i en les seves comunicacions, i també la llibertat de consciència i religió
- Dret a la propietat privada i a la realització d'activitats econòmiques.
- Dret a la protecció administrativa contra actes lesius.
- Dret d'accés a la justícia.

Aquesta obligació jurídica internacional es projecta en alguns textos constitucionals de l'època. De manera il·lustrativa es pot acudir a la Constitució espanyola del 29 de juny del 1876, que sobre això estableix el següent:

Faculta els estrangers a "[...] establir-se lliurement en territori espanyol, exercir-hi la seva indústria o dedicar-se a qualsevol professió" [...] que no necessiti títol expedit a Espanya.

Constitució espanyola (1876). Article 2

Així mateix, s'esmenta de manera expressa l'extensió de la titularitat de certs drets en el seu favor, per exemple, la inviolabilitat del seu domicili (art. 6).

Lectura complementària

Per a aprofundir sobre l'estàndard mínim dels drets i llibertats dels estrangers, consulteu: **A. Von Verdross** (1931). "Les règles internationales concernant le traitement des étrangers". *Recueil des Cours de l'Académie de Droit International* (37, III, pàg. 353). La Haia: Peace Palace Library-Brill. Academic Publishers.

3.2.2. L'emergència de noves reivindicacions relatives als drets humans

El triomf social de la burgesia i la revolució industrial van acompanyats de canvis econòmics i socials molt importants, tant a escala nacional com internacional.

Des d'un punt de vista internacional, durant el segle XIX no solament s'assisteix a la independència de les colònies espanyoles o canvis significatius al mapa europeu com la unificació d'Alemanya i Itàlia, sinó a un procés **d'internacionalització del comerç** afavorit per la millora dels transports i les comunicacions.

Les transformacions socials que es van operant, com sembla lògic pensar, incideixen en la correlació de forces i les relacions de poder, i són el punt de partida de noves formes de pensament que propugnen altres fórmules de govern i d'organització social, que generen **nous moviments socials**.

Referent a això, de manera molt succinta, es poden assenyalar com a reivindicacions emergents més importants, les dutes a terme pels grups socials següents:

- 1) Els obrers.
- 2) Els pobles sotmesos a la dominació colonial.
- 3) Les dones.

1) Les reivindicacions obreres: els drets econòmics i socials

L'expansió del capitalisme i la revolució industrial porten com a conseqüència un canvi en les maneres de producció, que se sosté en l'explotació de l'activitat laboral dels treballadors assalariats i del manteniment d'unes condicions de feina infames.

La presa de consciència de la nova classe social –el proletariat–, la seva organització política i social per a una millor defensa dels seus interessos, i també la seva mobilització davant l'evolució política i social, són un fenomen perceptible en el segle XIX.

En el terreny més estrictament **polític**, les reivindicacions obreres se situen en un doble pla que té un avenç que no és homogeni en els diversos estats ni tampoc accelerat, atès que va necessitar en molts casos un llarg procés vinculat a reformes successives: la instauració del **sufragi universal**, ja que, des dels seus

La mobilització obrera

L'organització i la mobilització obreres tenen el seu suport en idees i models de pensament que volen remeiar, des de diversos angles ideològics, la situació de profunda injustícia.

inícis, la tradició liberal restringeix el dret de vot, i el reconeixement jurídic del seu **dret a la llibertat d'associació** sindical per a la representació i defensa dels seus interessos.

Juntament amb això i com a meta per a aconseguir, mitjançant l'acció política que igualment es propugna, sorgeixen les reivindicacions **socioeconòmiques**, que tenen com a objectiu millorar la vida de la classe obrera.

Des de la perspectiva **jurídica**⁴, es va concretant aquesta idea en la demanda de:

- Dret al treball.
- Dret a unes condicions dignes de feina.
- Dret a la salut.
- Dret a les prestacions socials.

Drets que, per a ser efectius, necessiten en gran manera una posició activa de l'estat, que ha de prestar els serveis necessaris perquè els ciutadans en puguin gaudir –són **drets de prestació**–, per la qual cosa perfilen un **estat més intervencionista** en la vida social i econòmica, una mica distanciat de les posicions mantingudes pel liberalisme i inspiradores de l'evolució constitucional experimentades fins a la data.

Encara que es pot trobar en el mateix segle XIX algun indici de traducció constitucional d'algunes d'aquesta reivindicacions, no es pot destacar un avenç significatiu quant al reconeixement jurídic generalitzat dels drets econòmics i socials.

Tanmateix, és possible entreveure una introducció progressiva de mesures destinades a oferir unes condicions de feina més justes, fruit del manteniment continuat de la lluita reivindicativa, i que es poden trobar traduïdes, sobretot, en la introducció gradual de **legislacions laborals** més favorables al treballador en estats com Anglaterra o Alemanya.

2) El colonialisme

La consolidació del capitalisme s'acompanya de l'expansió colonial. Els estats europeus tendeixen a ocupar territoris en altres continents. Així mateix, la dominació colonial⁵ va unida a una voluntat d'explotació econòmica dels recursos naturals i de la mà d'obra dels territoris que s'ocupen.

⁽⁴⁾Les reivindicacions obreres avancen en la seva petició de reconeixement i protecció jurídics dels drets econòmics i socials.

Exemple

La Constitució francesa del 1848, adoptada després de la revolució obrera d'aquell mateix any.

⁽⁵⁾Al segle XIX, la dominació colonial té com a objectiu, particularment, el continent africà.

L'Acta General de la Conferència de Berlín (1885) es pot dir que consagra la política colonial europea. Entre altres mesures, els estats participants acorden reconèixer mútuament les seves adquisicions territorials a Àfrica i també permetre la circulació al més lliure possible de persones i mercaderies pels territoris esmentats; sobretot, s'intenta regular l'aprofitament mutu dels cursos fluvials navegables de l'Àfrica occidental, amb l'objectiu d'articular-los com a via de sortida cap a la mar.

De fet, no es poden amagar les repercussions que la dominació colonial té sobre el món actual, fins i tot molt després de la independència dels territoris sotmesos a dominació colonial.

No obstant això, des del prisma que ens ocupa, és necessari destacar com la dominació colonial ha incidit, entre altres, en dos aspectes relacionats amb els **drets humans**:

a) La construcció ideològica i el reconeixement jurídic internacional del dret a la **lliure determinació dels pobles** durant el segle XX, que ha identificat en l'àmbit jurídic internacional com a titulars seus, bàsicament, els pobles sotmesos a dominació colonial.

b) La consciència de les **pràctiques inhumanes** que van jalonar el procés d'explotació econòmica de les colònies; és a dir, la utilització de la mà d'obra local en condicions de feina deplorables, fins i tot l'ús de pràctiques tan abominables com el treball forçat o obligatori.

Segons el Conveni 29 de l'Organització Internacional del Treball (1930), el treball forçat o obligatori és "[...] tot treball o servei exigit a un individu sota l'amenaça d'una pena qualsevol i per al qual l'individu esmentat no s'ofereix voluntàriament".

3) Els drets de la dona

Juntament amb les reivindicacions de la **dona treballadora** emmarcades dins de les del moviment obrer, el segle XIX es pot percebre com un moment en què comença a germinar la reivindicació dels drets de la dona en la societat industrial.

La força del **sufragisme**, moviment dirigit a aconseguir el dret de vot per a les dones, és una de les primeres manifestacions d'un procés que, com és lògic, s'ha de valorar encara com a inconclús. Ja en el segle XIX es pot trobar l'assumpció efectiva d'una reivindicació que durant el segle XX serà assumida generalment, no sense lluita ni reticències, en la majoria d'estats democràtics.

Exemple

A Nova Zelanda, el dret al vot de la dona es reconeix el 1893.

4. L'evolució dels drets humans durant el segle XX

Sens dubte, és durant el **segle XX** que els drets humans adquireixen, des de la perspectiva política i jurídica, una dimensió planetària; paradoxalment, és també un segle en el qual persisteixen les violacions dels drets humans.

Aquest plantejament pot anar encara més enllà i postular que les violacions als drets humans s'han produït de manera massiva; tanmateix, també és un fet que l'increment dels fluxos informatius circulants ha permès conèixer universalment esdeveniments de qualsevol lloc del món.

Són dos els punts d'inflexió que es consideren bàsics per a comprendre l'evolució dels drets humans durant el segle XX; ambdós es relacionen amb situacions bèl·liques, però en el seu context temporal se situen factors de canvi i canvis reals que escenifiquen l'impuls de noves perspectives en la matèria; aquests són:

- 1) El final de la Primera Guerra Mundial.
- 2) El final de la Segona Guerra Mundial.

4.1. El final de la Primera Guerra Mundial

En el context temporal del final de la Primera Guerra Mundial es poden ubicar alguns esdeveniments que perfilen l'evolució històrica dels drets humans:

- En primer terme, s'ha de visualitzar com un fet rellevant el triomf de dos **moviments revolucionaris** en llocs del món ben diferents, però que van tenir en comú la commoció i les expectatives generades: la Revolució Mexicana i la Revolució Soviètica.
- En segon terme, la instauració a l'Alemanya derrotada d'un nou règim polític, republicà i democràtic, conegut com la **República de Weimar**, en la formació del qual el Partit Socialdemòcrata Alemany va tenir una participació significativa.

Aquests esdeveniments històrics van realçar i posar sobre la taula les reivindicacions dels moviments obrers i camperols davant el poder burgès.

D'una banda, van forçar un canvi de model de societat que consolidés, en teoria, la força dominant de la classe proletària i, d'altra banda, com a alternativa, van aconseguir que el règim polític liberal acceptés algunes de les reformes socials incloses en els programes dels moviments i partits proletaris.

Des del prisma dels drets humans, les manifestacions d'aquesta afirmació política de la força de la classe obrera tenen la seva traducció en un doble escenari institucional:

- en l'àmbit intern dels estats,
- en l'àmbit internacional.

4.1.1. L'àmbit intern dels estats

La Declaració de drets dels pobles treballadors i explotats inclosa en la Constitució de la RSFS de Rússia del 10 de juliol del 1918 posa les bases del control del poder i de l'economia en els soldats, obrers i camperols, i estableix com a finalitat essencial de la nova república l'abolició de l'explotació de l'home per l'home (art. 3). En canvi, a Mèxic (1917) i a Alemanya (1919), les noves constitucions fruit d'un canvi de règim polític, en aparença profund, reconeixen als ciutadans un conjunt de drets econòmics i socials que completen el catàleg de drets civils i polítics ja existents.

En la **Constitució mexicana** del 1917 es plasmen una sèrie de drets econòmics i socials (capítol I del títol I) que es complementen, dins del mateix capítol dedicat a les garanties individuals, amb el compromís d'una "distribució més justa de l'ingrés i la riquesa" (art. 25). Això afavoreix la introducció de la planificació econòmica, denominada planificació democràtica del desenvolupament nacional (art. 26), i també la intervenció del sector públic en l'economia, inclosa l'exclusivitat de la titularitat de la propietat i el control dels organismes que gestionen certes àrees estratègiques, com, per exemple, l'encunyació de moneda, correus i telègrafs, petroli, etc. (art. 25 i 28, 4).

Com es desprèn del paràgraf anterior, la Constitució mexicana conté una particular i diferent visió del dret a la propietat:

"[...] La propietat de les terres i aigües compreses dins dels límits del territori nacional correspon originàriament a la Nació, la qual ha tingut i té el dret de transmetre el domini d'elles als particulars constituint la propietat privada."

Constitució mexicana (1917). Article 27

Entre els drets econòmics i socials, i també culturals, reconeguts en aquesta Constitució, en destaquen els següents:

- Dret a l'educació (art. 3).
- Protecció de la salut (art. 4).
- Dret de la família a gaudir d'habitatge digne i decorós (art. 4).
- Dret dels menors a la satisfacció de les seves necessitats i a la salut física i mental, el que inclou l'adopció de mesures de protecció (art. 4).
- Dret al treball i al desenvolupament lliure d'activitats professionals (art. 5).
- Dret a la propietat, que, com hem vist, emana de la voluntat sobirana de l'Estat.

La **Constitució de Weimar** del 1919 inclou dins del llibre II –"Drets i deures fonamentals del ciutadà alemany"–, i en especial en el seu capítol V dedicat a la "Vida econòmica", referències a drets econòmics i socials, com ara:

- La protecció dels treballadors (art. 157), i també participació en la regulació de les condicions de treball i disposició de representació per a la defensa dels seus interessos (art. 165).
- La llibertat de sindicació (art. 159).
- Dret a la seguretat social per a cobrir les diverses contingències socials i la salut (art. 158).
- Dret a l'educació obligatòria, que es troba sota el control de l'Estat a fi d'assegurar-la (capítol IV).

La Constitució alemanya

El text constitucional alemany perfila un règim polític liberal obert a unes directrius reformistes, destinades a satisfer diverses de les demandes essencials del moviment obrer alemany.

Així mateix, la Constitució de Weimar planteja la qüestió dels drets socials en clau internacionalista, tal com es plasma en l'article següent:

L'Estat "[...] gestionará una regulación internacional de las relaciones jurídicas de los trabajadores que tienda a propiciar al conjunto de la clase obrera un mínimo general de derechos sociales".

Constitució de Weimar (1919). Article 162. Traducció de la Càtedra de Dret Polític (1981, pàg. 153).

La importància de la Constitució de Weimar rau, sobretot, en els aspectes següents:

Recull els drets clàssics individuals i afegeix els de participació política.

Respecte dels drets socials, canvia radicalment la concepció clàssica del dret; els drets no són únicament esferes d'autonomia personal sinó que també poden comportar l'existència d'actuació de l'Estat.

Apareix la garantia institucional com a estructura del dret, sense la qual el dret seria merament declaratiu.

A Espanya, la **Constitució republicana** del 9 de desembre del 1931 reconeix en el seu títol III consagrat als "Drets i deures dels espanyols" –que es divideix significativament en dos capítols "Garanties individuals i polítiques" i "Família, economia i cultura" –una sèrie de drets econòmics i socials, conforme a la definició d'Estat que planteja.

Defineix l'Estat com "[...] una República democràtica de treballadors de tota classe, que s'organitza en règim de llibertat i de justícia."

Constitució espanyola (1931). Article 1

En aquests tres exemples és clau la percepció del **dret a la propietat**, que està supeditat als interessos generals i que, en conseqüència, l'Estat pot procedir conforme a dret a la seva expropiació o a la introducció de limitacions a l'exercici de les facultats de lliure disposició que comporta.

4.1.2. L'àmbit internacional

Amb la voluntat explícita d'encoratjar mesures reformistes susceptibles d'evitar que l'exemple de la revolució soviètica s'expandís a escala europea i fins i tot mundial, es crea, el 1919, l'**Organització Internacional del Treball** (OIT).

El seu objectiu és encoratjar la millora de les condicions laborals i de vida dels treballadors a escala mundial i de lluita per la justícia social.

En aquest sentit, els tres primers tractats internacionals adoptats en el si de l'OIT, el 1919, se centren en els aspectes següents:

- Conveni 1: les hores de feina (indústria).
- Conveni 2: la desocupació.
- Conveni 3: la protecció de la maternitat.

4.2. El final de la Segona Guerra Mundial

Si la Segona Guerra Mundial es pot titllar de desastre humanitari, la societat internacional que sorgeix després del seu acabament, sembla, en principi, posar en el centre de les seves aspiracions aconseguir un món en el qual la persona humana pugui realitzar i protegir la seva dignitat humana. No obstant això, en aquest tema com en d'altres, la humanitat es veurà condicionada per una divisió ideològica i política que condicionarà la vida de la societat internacional i dels estats fins a pràcticament els anys noranta: la dinàmica de blocs derivada de la guerra freda.

De tota manera, a partir del 1945, es poden percebre les tendències següents relacionades amb l'evolució del reconeixement jurídic dels drets humans:

1) Es produeix la **internacionalització dels drets humans**. Els drets humans es converteixen en un problema d'interès comunitari per al conjunt de la societat internacional i es pretén dur a terme no solament el reconeixement jurídic internacional de certs drets i llibertats, sinó, així mateix, crear mecanismes internacionals de garantia que supervisin l'acció estatal.

2) El constitucionalisme europeu posterior a la Segona Guerra Mundial consolida, sota la genèrica denominació d'**estat social**, el reconeixement jurídic dels drets econòmics i socials en una línia d'acció sociopolítica que assumeix les reformes ja perceptibles en alguns estats industrialitzats europeus anteriorment a la Segona Guerra Mundial i que, per això mateix, es pot dir que consolida les conquestes del moviment obrer.

3) Es considera necessari reconèixer i **protegir els drets en i des de les constitucions**, més rígides quant al procés de reforma que les lleis del Parlament. Aquesta circumstància es manifesta de dues maneres diferents:

- Alguns països no aproven constitucions noves, però reinterpreten els drets que ja inclouen.
- Altres països aproven constitucions noves que recullen ja les tres categories de drets: individuals, polítics i socioeconòmics.

En aquest sentit, la teoria del dret com a element objectiu de l'ordenament jurídic té un vessant subjectiu –la pretensió del ciutadà– i un altre d'objectiu –els drets representen interessos de la comunitat, són un ordre de valors.

Internacionalització dels drets humans

El procés d'internacionalització dels drets humans ha estat profundament marcat per les diferències polítiques i les diferents concepcions jurídiques i culturals que representen i propugnen els estats.

Exemples

El cas més paradigmàtic del primer tipus de països és el dels Estats Units. La seva Constitució recull una clàusula d'igualtat que es desplega per donar entrada als drets socials (política del new deal i Tribunal Warren).

França, Itàlia i Alemanya són exemples del segon tipus.

El Tribunal Federal Alemany ha potenciat, en aquest marc jurídic, aquesta teoria del dret. La Llei fonamental de la República Federal d'Alemanya del 23 de maig del 1949 defineix la nova República com:

Un "[...] Estat federal, democràtic i social".

Llei fonamental de la República Federal d'Alemanya (1949). Article 20

Per la seva banda, la Constitució francesa del 4 d'octubre del 1958 –que instaura la 5a. República– concep França com una "República indivisible, laica, democràtica i social".

A continuació detallem alguns dels aspectes importants que s'han d'apreciar en aquest procés.

a) En primer lloc, la potenciació de l'estat social –o allò que, en altres termes, es denomina l'estat del benestar– es produeix alhora d'una dinàmica europea de **reconstrucció econòmica** després dels desastres de la guerra, i també en un moment en què les idees econòmiques dominants en el si de les societats capitalistes afavoreixen la **intervenció de l'estat** en l'economia com a impulsor i, fins a cert punt, motor del desenvolupament econòmic.

En aquest marc, s'insereixen les polítiques de redistribució de rendes amb vista a potenciar l'expansió de la demanda –aspecte en què les prestacions socials vinculades a l'enfortiment dels drets socials tenen un paper rellevant.

Des d'una OIT novament activa, es propugna aquesta mateixa filosofia política per mitjà de la Declaració relativa a les finalitats i els objectius de l'Organització Internacional del Treball o Declaració de Filadèlfia del 10 de maig del 1944. Perquè es puguin complir els objectius essencials de l'Organització tal com els complementa la mateixa Declaració, s'hi entén que els estats han d'adoptar programes d'intervenció econòmica i polítiques socials actives.

Declaració de l'OIT

Estableix que el treball no és una mercaderia, així com el caràcter essencial de la llibertat d'expressió i d'associació, la indicació de la pobresa com un perill, i la necessitat de lluitar contra la necessitat.

b) En segon lloc, aquesta potenciació de l'estat social es produeix igualment en el context d'un enfrontament ideològic i polític de tan gran magnitud com la **guerra freda**.

La divisió en blocs antagònics i la percepció que per a alguns sectors socials del món occidental el model social de l'altre bloc era una aspiració sentida i assumida en la seva lluita política són factors per a considerar i apreciar que la construcció de l'estat social té també un **abast polític**.

D'altra banda, també es pot percebre l'existència, amb les seves pròpies connotacions juridicopolítiques, d'un constitucionalisme de les repúbliques populars.

c) En tercer lloc, el desenvolupament de l'estat social revela –com ho fa també la introducció dels drets econòmics, socials i culturals en el Dret internacional dels drets humans– el diferent tractament jurídic que reben els drets econòmics, socials i culturals davant els drets civils i polítics:

- D'una banda, quant al tipus d'obligacions jurídiques assumides pels poders públics, ja que comporten la necessitat d'articular polítiques socials actives respecte de la prestació de serveis i de la dotació de mitjans econòmics per als més necessitats que, indubtablement, es vinculen amb la política econòmica i pressupostària de l'estat.
- D'altra banda, quant als mecanismes i procediments jurídics per a exigir l'efectivitat d'aquests drets –en forma, per exemple, de l'existència d'una impossibilitat jurídica o de limitacions molt rellevants per a poder exercir accions judicials davant dels tribunals per a exigir de manera directa que es respectin.

4) La **descolonització** impulsada a partir de les acaballes dels anys cinquanta dona lloc al naixement de nombrosos estats.

El model polític dels estats metropolitans o d'altres estats desenvolupats deixa empremta en bona part d'aquests nous estats i, per aquest motiu, hi ha una tendència clara a **extrapol·lar** a la seva realitat específica els paradigmes d'organització política que des d'Europa o Amèrica se'ls han transmès com a necessaris.

D'aquesta manera, es poden trobar constitucions en altres continents que traslladin les bases polítiques i jurídiques del constitucionalisme europeu i nord-americà –fins i tot en les diferents percepcions dels drets humans.

5) L'evolució històrica del segle XX entorn dels drets humans no es pot comprendre sense esmentar dues **realitats sociopolítiques** d'imprescindible ponderació:

a) La internacionalització dels drets humans ha comportat, així mateix, el fet que els drets humans s'hagin reforçat com un aspecte a tenir en compte pels estats en les seves relacions exteriors amb altres estats.

Els estats han introduït els **drets humans** a les seves agendes de **política exterior**, valorant la situació dels drets humans com un factor a sopesar, en major o menor mesura, per a potenciar o reduir les seves relacions amb uns o altres estats.

De fet, no es pot ocultar que la **política exterior de drets humans** té també molt de "política amb els drets humans".

Tampoc no es pot negar que des de la Segona Guerra Mundial fins als nostres dies, malgrat l'increment de la pressió política dissuasiva i de certes accions punitives o fins i tot intervencions armades, la violació massiva dels drets humans ha estat una constant històrica de l'època.

b) L'emergència d'iniciatives en les **societats civils** dirigides a denunciar i a exigir el respecte dels drets humans, tant a escala nacional, per aconseguir que els drets humans siguin respectats per les autoritats estatals, com a escala internacional, per millorar-ne universalment el respecte o preocupar-se de manera específica per la situació dels drets humans en un lloc i moment concrets.

En aquest sentit, les **organitzacions no governamentals** que treballen en el camp dels drets humans són el fruit d'una mobilització social present en molts estats, amb l'anuença o amb l'oposició dels governs.

6) Finalment, s'aprecia la consolidació de reivindicacions noves en matèria de drets humans, sorgides de l'experiència pràctica i de les noves necessitats universals observades.

En aquest sentit, es pot destacar l'aparició de la reivindicació dels denominats **drets de la solidaritat**.

Aquests drets humans expressarien la vinculació de la idea de drets humans als problemes globals compartits pel conjunt de la humanitat, i també l'evidència de la precisa interacció i interdependència dels drets humans amb la resta d'aspectes de la realitat social.

Entre els drets de la solidaritat, i sense voler ser exhaustius, es poden esmentar:

- Dret a la pau.
- Dret al desenvolupament.
- Dret a la lliure determinació dels pobles.
- Dret a un ambient sa i adequat.

Drets humans i política exterior

Les denúncies o retrets a tercers estats sobre la violació dels drets humans poden estar condicionades per altres factors polítics o estratègics, com, de fet, sol ocórrer a la pràctica.

Drets de la solidaritat

Anomenats també drets de tercera generació, en contraposició amb els drets civils i polítics (primera generació) i amb els drets econòmics, socials i culturals (segona generació).

- Dret a beneficiar-se del patrimoni comú de la humanitat.

El reconeixement jurídic intern i internacional dels drets de la solidaritat es pot qualificar tant de reduït **com de desigual**.

És a dir, en gran manera, la majoria d'estats no han introduït en el seu ordenament jurídic normes jurídiques que els reconeguïn de manera expressa, ni el Dret internacional públic ha aconseguit generar un consens generalitzat suficient entre els estats en el mateix sentit.

En l'altre sentit indicat, és evident que alguns drets de la solidaritat han assolit més reconeixement jurídic que la resta –per exemple, en l'ordenament jurídic internacional, el dret a la lliure determinació dels pobles–, mentre que el tractament jurídic quan existeixen aquests reconeixement i protecció jurídics no sempre resulta del mateix nivell, sobretot respecte a l'exigibilitat davant dels poders públics.

Les **dificultats** que comporta el reconeixement jurídic d'aquests drets humans no són solament d'índole política, sinó també d'índole **jurídica**. Per exemple, la determinació de la seva titularitat jurídica –individual o col·lectiva–, la determinació de l'abast de les obligacions jurídiques dels poders públics, i també dels instruments d'exigibilitat viables i alhora acceptables, etc. A més, és perceptible que l'acció política i jurídica d'un estat, per molt bona voluntat de què disposi, no és suficient perquè pugui garantir als seus ciutadans un nivell acceptable de respecte d'aquests drets, sinó que la seva consecució sembla més una responsabilitat conjunta de la societat internacional.

El cert és que, amb independència del seu reconeixement jurídic o no, els drets de la solidaritat tenen la seva incidència en el desenvolupament polític i jurídic dels drets humans.

Les raons d'aquesta afirmació són les següents:

- a) La discussió sobre els drets de la solidaritat solen subratllar la ineficàcia dels estats a l'hora de garantir als seus ciutadans altres drets humans de primera o de segona generació.
- b) Els drets de la solidaritat són un vector per a interpretar el contingut dels drets humans reconeguts jurídicament i potenciar-ne l'aplicació.
- c) En el pla jurídic, es pot observar la presència de decisions jurisdiccionals que tutel·len jurídicament els drets de la solidaritat de manera indirecta, és a dir, com un interès o bé jurídic necessari per a fer efectius els drets humans jurídicament reconeguts.

Exemple

Les deficiències observables en la garantia del dret al desenvolupament permeten constatar problemes iguals respecte de certs drets econòmics i socials.

Exemple

És possible apreciar la incidència que poden tenir els aspectes ambientals a partir del dret a la vida o del dret a la vida familiar.

5. Qüestions actuals relacionades amb l'efectivitat dels drets humans

No sembla adequat acabar aquest recorregut històric entorn dels drets humans sense fer, almenys, una reflexió breu sobre aquelles qüestions essencials que planteja la seva protecció en el segle XXI; es tracta, més que no pas d'oferir una panoràmica tancada, d'obrir angles de reflexió sobre la base del comentari d'alguns aspectes rellevants.

Referent a això, proposem la reflexió a partir dels punts següents:

1) El final del segle XX i l'inici del XXI no han comportat el final de les **violacions massives dels drets humans**, no solament perquè les crisis polítiques s'han continuat produint després del final de la guerra freda i han provocat escenaris favorables als conflictes armats interns, sinó també perquè les condicions de vida d'una gran part de la humanitat continuen sent absolutament indignes i susceptibles de no garantir a moltes persones ni tan sols els mitjans materials mínims per a la seva subsistència –la qual cosa, en suma, constitueix una privació dels seus drets humans més elementals.

Si ens centrem en el primer dels supòsits, potser, l'assumpte ens pot situar en la determinació de quin tipus de mesures es podrien adoptar des de la societat internacional per a prevenir i posar fi a aquestes situacions. És la intervenció armada exterior, encara que sigui amb l'autorització del Consell de Seguretat de les Nacions Unides, la panacea?

Quan es fa referència a l'extrema pobresa, els termes del debat no són els mateixos, i se situen en l'àmbit de la interacció econòmica i de la distribució de la riquesa a escala planetària, la qual cosa, en suma, comporta incidir en les relacions de domini i de dependència, o bé, de l'estructura econòmica mundial.

2) L'etapa actual de **globalització**, que enfonsa les seves arrels en decisions polítiques adoptades en els anys setanta del segle passat, pot representar un **risc** cert per a molts dels avenços aconseguits en matèria de drets humans perquè les decisions i els mètodes d'acció econòmica que la impulsen s'ajusten als paràmetres d'una ideologia predominant –gairebé un pensament únic.

En aquests termes, la percepció del deteriorament de l'equilibri de les relacions laborals en detriment de la posició dels treballadors o l'increment de les desigualtats socials que no són objecte de compensació per mitjà de polítiques socials actives repercuteixen en la garantia efectiva dels **drets econòmics i so-**

Neoliberalisme i drets humans

La visió neoliberal marca un disseny determinat de les relacions econòmiques i socials, que pot posar en qüestió la garantia efectiva dels drets humans.

cials –i, fins i tot, dels culturals. Tot això, en termes polítics, comporta que es qüestionï l'amplitud o fins i tot la permanència de l'estat del benestar construït en molts estats europeus.

Tanmateix, els efectes reals no es limiten a aquesta categoria de drets humans, sinó que transcendeixen als drets **civils i polítics** quan aquests conformen una realitat indivisible amb els anteriors.

La paradoxa és que, mentre la ideologia neoliberal i les mesures de reforma econòmica precisen per a respondre als reptes de la globalització econòmica s'anaven establint, en el si de la societat internacional s'afavorien reptes econòmics i socials d'execució molt difícil en benefici del conjunt de la humanitat –per exemple, com a colofó a la Cimera sobre el Desenvolupament Social de Copenhaguen (1995) o els mateixos objectius del mil·lenni assumits per l'ONU.

3) La **lluita contra el terrorisme**, que ubica en un primer pla el tradicional binomi entre seguretat i llibertat, repercuteix en les polítiques de garantia dels drets humans.

No manquen exemples de pràctiques i legislacions⁶ que permeten violacions dels drets humans més elementals; tampoc no es pot defugir que la tendència present en els estats més amenaçats és restringir, més o menys prudentment, els drets civils i polítics dels seus ciutadans. Llavors, podem preguntar-nos:

⁶En el context de la lluita contra el terrorisme, són freqüents les pràctiques i les legislacions que permeten la violació dels drets humans.

- Totes aquestes mesures són proporcionades a les finalitats perseguides i, sobretot, són efectives?
- En quina mesura es pot acceptar que, després de segles de lluita pels drets humans, els estats democràtics puguin arribar a la conclusió que és legítim emprar la tortura o els tractes inhumans en la seva política repressiva en contra de les seves obligacions jurídiques internacionals?

Referent a això, cal recordar que el Dret internacional dels drets humans, a més a més d'assumir la proporcionalitat com a criteri d'avaluació de tota mesura de derogació d'un dret, ha elevat a categoria de norma imperativa erga omnes, a tothora i en qualsevol lloc, el reconeixement jurídic de la **prohibició de la tortura i dels tractes inhumans o degradants** –igual que la prohibició de tota execució arbitrària o extrajudicial, per cert.

4) Finalment, i en un àmbit més instrumental, ens interessa comentar dos paràmetres importants:

a) Davant de les situacions anteriors, s'evidencia una certa **mobilització de sectors de la societat civil** que no es conformen veient com els drets humans, al costat de grans avenços, experimenten en els nostres dies riscos greus.

En aquest context, les **organitzacions no governamentals** han vist potenciada, en termes generals, encara que de manera diferenciada en cada cas, la seva posició social i el seu grau d'influència. Però sorgeixen les qüestions següents:

- De quina manera, a partir d'aquesta plataforma de conscienciació social, i del major o menor grau de mobilització que en el seu conjunt tenen les organitzacions no governamentals, es passa a un estat de consciència general de la importància de mantenir viva la lluita pels drets humans?
- En quina mesura aquesta consciència general es pot constituir en un condicionant real de les decisions polítiques i jurídiques que adopten els governs –més enllà del fet pel qual, com és evident en els estats democràtics, els ciutadans puguin participar en les eleccions?

b) L'**exigibilitat** dels drets humans és un tema capital en l'efectivitat dels drets humans.

Potser, una de les claus que eviti un deteriorament de la situació dels drets humans en el conjunt del planeta se centri en el reforçament dels mecanismes d'exigibilitat política i jurídica, i la capacitat dels ciutadans per a accedir-hi.

Això suscita no solament el debat sobre les modalitats d'exigibilitat que resulten aconsellables tècnicament –i, molt particularment, referent als drets econòmics, socials i culturals–, sinó també sobre la voluntat política necessària de les autoritats públiques per a incrementar el nivell d'exigència cap a la seva acció política i les seves realitzacions específiques.

Resum

El reconeixement jurídic dels drets humans, incloses les mesures per a assegurar la seva tutela jurídica, són fruit de la lluita successiva de persones i moviments socials, que amb el seu esforç han anat obrint vies perquè el poder polític i la llei assumeixin les seves reivindicacions.

Si s'observa en **perspectiva global i històrica** aquest procés polític, social i jurídic, s'obté la impressió que es tracta, primer, d'un fenomen vinculat a les transformacions socials i polítiques de la humanitat, i segon, d'un fenomen gradual, diacrònic, complex i inacabat.

És un procés **gradual**, perquè els avenços han estat successius –per exemple, és diferent el moment històric en què s'inicia el reconeixement jurídic dels drets civils i polítics o dels drets econòmics i socials.

És un procés **diacrònic**, perquè tampoc no es produeix en paral·lel temporalment en tots els llocs del planeta –Europa i l'Amèrica del Nord han estat els principals laboratoris dels canvis operats.

És un procés **complex**, perquè és fruit d'interessos i concepcions ideològiques de diferent signe, que a tots els nivells ha incentivat el consens tan difícil de plasmar en normes jurídiques.

És un procés **inacabat**, perquè encara hi ha assumptes relacionats amb els drets humans els avenços dels quals no han estat suficients ni han permès arribar a un mínim comú denominador acceptable per a tota la humanitat –sense voler ser exhaustius, assumptes com el de l'extrema pobresa o dels drets de la dona.

Els riscos que s'han perfilat per als drets humans jurídicament reconeguts posen en el primer pla de les qüestions suscidades el de l'assegurament de mecanismes suficients d'exigibilitat, política i jurídica, per mitjà dels quals encarrilar les necessitats de tutela jurídica dels drets humans. Això sense oblidar que molts d'aquests problemes mereixen un altre nivell d'actuació aliè a l'acció humana individualitzada i, més aviat, una interacció a escala mundial per a la solució de certs problemes de dimensió universal.

Activitats

1. Busqueu una Constitució vigent –per exemple, l'espanyola de 1978–, i compareu aquest text constitucional, des del punt de vista del catàleg de drets humans que conté, amb la Constitució dels Estats Units d'Amèrica o amb la Declaració de drets de l'home i del ciutadà francesa. Extraieu similituds i diferències considerant els conceptes vistos en aquest mòdul didàctic.

2. Busqueu i elegiu una notícia publicada en un mitjà de comunicació escrit que tracti directament de qüestions relatives als drets humans.

a) Discerniu si la notícia qualifica jurídicament els fets.

b) Busqueu informació complementària en altres mitjans de comunicació escrits o a Internet sobre aquest problema. Hi ha opinions diferents sobre la seva qualificació jurídica?

3. Elegiu un informe sobre la situació dels drets humans en un estat o sobre l'estat de situació de l'ús d'una pràctica contrària als drets humans elaborat per una organització no governamental. Analitzeu críticament les parts d'aquest informe tenint en compte els aspectes següents:

a) La base fàctica que fonamenta les opinions sobre la situació existent. Si els fets estan demostrats, les proves en què es basin.

b) La qualificació jurídica dels fets.

Exercicis d'autoavaluació

Qüestionari d'elecció múltiple (trieu l'opció correcta)

1. Sobre el procés de reconeixement jurídic dels drets humans es pot dir que...

a) es consolida amb les lleis de ciutadania de les polis gregues.

b) el seu punt de partida se situa durant l'edat mitjana quan les autoritats eclesiàstiques sol·liciten als monarques d'adoptar lleis que estableixin la igualtat entre els seus súbdits.

c) és un procés que té els seus orígens remots en l'expansió del cristianisme durant l'Imperi Romà.

d) és un procés històric relativament modern en la història de la humanitat.

2. La Carta Magna va ser atorgada...

a) el 1145.

b) el 1215.

c) el 1492.

d) el 1316.

3. La Carta Magna...

a) és un tractat internacional en matèria de drets humans.

b) és només un text jurídic que articula les relacions entre el rei i els nobles.

c) inclou disposicions sobre l'Administració de Justícia que són aplicables a tots els homes lliures del Regne.

d) és el primer catàleg de drets i llibertats elaborat per un estat modern.

4. El dret d'emigració per motius religiosos...

a) s'instaura a partir del segle XV per mitjà de tractats com la Pau d'Auburg.

b) no es va arribar a instaurar perquè va prevaler, des del principi del tractament jurídic de la qüestió religiosa a Europa, l'obligació de reconèixer les minories religioses.

c) no es va arribar a instaurar perquè des del segle XV la majoria d'estats van reconèixer la llibertat de culte de les diferents confessions.

d) Cap de les respostes no és vàlida.

5. A l'Anglaterra del segle XVII, no es pot dir que...

a) s'instauri una monarquia parlamentària.

b) s'instauri la institució de l'Ombusman.

c) s'instauri la institució de l'habeas corpus.

d) s'adoptin lleis que reconeguin alguns drets i llibertats als ciutadans.

6. Sobre la Declaració de Drets de Virgínia **no** es pot dir que...

a) enuncii una sèrie de drets, però no inclou cap principi polític.

b) enuncii el dret a revoltar-se contra un govern inadequat.

c) se sustenti en una percepció iusnaturalista dels drets humans.

d) enuncii el dret a la propietat.

7. Quin d'aquests drets va ser inclòs en les esmenes a la Constitució dels Estats Units d'Amèrica el 1791?

a) La prohibició de portar armes de foc.

b) La prohibició de l'esclavitud.

c) La prohibició de càstigs excessius o cruels.

d) El dret a la felicitat.

8. Amb relació a la Declaració de drets de l'home i del ciutadà **no** es pot dir que...

a) es limiti a enunciar un catàleg de drets.

b) es basi en la idea que certs drets són naturals.

c) sostingui l'universalisme dels drets humans.

d) tingui com un dels seus principis essencials la igualtat.

9. La Declaració de drets de l'home i del ciutadà **no** entén com a drets universals i naturals...

a) la propietat.

b) la resistència a l'opressió.

c) la prohibició de la pena de mort.

d) la seguretat.

10. L'afirmació més adequada sobre el constitucionalisme liberal és que...

a) es desenvolupa plenament a mitjan segle XVIII.

b) plasma la conformació d'un règim polític que, no sense resistència, anirà substituint l'antic règim absolutista.

c) s'imposa a tot Europa després de la Revolució Francesa.

d) Cap de les respostes anteriors no és correcta.

11. A Espanya, la primera Constitució liberal es va adoptar...

a) el 1808.

b) el 1812.

c) el 1837.

d) el 1931.

12. Quin d'aquests drets segurament no es pot trobar reconegut en la majoria de constitucions del segle XIX?

a) El dret a la propietat.

b) El dret a un judici just amb totes les garanties.

c) El dret a la seguretat social.

d) El dret a la inviolabilitat del domicili.

13. Sobre la prohibició de l'esclavitud es pot dir que...

a) els avenços en la seva prohibició legal són fruit d'un llarg procés abolicionista que va tenir durant el segle XIX el seu moment més intens a Europa i l'Amèrica del Nord.

b) va acabar prohibida en tots els estats europeus durant la primera dècada del segle XIX per influx de les idees revolucionàries.

c) mai no es va permetre l'esclavitud en els estats europeus.

d) l'esclavitud continua permesa en la majoria d'estats.

14. Quin d'aquests drets no es **podria** afirmar que formen part de l'estàndard mínim de tracte als estrangers?

a) El dret a la llibertat religiosa.

b) El dret a desenvolupar activitats econòmiques.

c) El dret d'accés a la justícia.

d) El dret d'associació.

15. L'afirmació més adequada sobre l'evolució dels drets humans durant el segle XIX és que...

a) la majoria dels drets econòmics i socials, en general, no es van introduir a les constitucions liberals.

b) el colonialisme només va comportar millores en la situació dels drets humans als territoris colonitzats.

c) la dona disposava de dret a vot en la majoria d'estats democràtics a la fi del segle XIX.

d) els drets econòmics i socials van ser reconeguts com a conseqüència exclusiva de la mateixa evolució del pensament polític liberal.

16. L'afirmació més adequada sobre la Constitució mexicana del 1917 és que...

a) es tracta d'un text constitucional liberal.

b) no inclou drets econòmics i socials.

c) es tracta d'una de les primeres constitucions del món que inclou drets econòmics i socials.

d) Cap de les respostes anteriors no és correcta.

17. Sobre la Constitució de Weimar...

a) es va adoptar el 1931.

b) preveu el dret a la seguretat social.

c) no preveu el dret a la propietat.

d) supedita l'activitat econòmica a la planificació centralitzada de l'economia.

18. L'afirmació **incorrecta** sobre el període anterior a la Segona Guerra Mundial és...

a) Constitucions com la mexicana i l'alemanya marquen la pauta del reconeixement constitucional dels drets econòmics i socials.

b) En totes les constitucions de l'època el dret a la propietat no és reconegut.

c) Es dóna rellevància constitucional a l'educació.

d) El 1918 s'adopta una nova constitució a Rússia.

19. Quin d'aquests fets no **correspon** amb la situació posterior a la Segona Guerra Mundial?

a) La creació de les repúbliques populars.

b) La internacionalització dels drets humans;

c) La consolidació dels drets econòmics i socials com a part del constitucionalisme europeu.

d) La creació de l'OIT.

20. Quin dels drets enumerats no **s'inclou** entre els anomenats drets de la solidaritat o de tercera generació?

a) El dret al medi ambient sa i adequat.

b) El dret a la salut.

c) El dret al desenvolupament.

d) El dret a la lliure determinació dels pobles.

Solucionari

Exercicis d'autoavaluació

1. d)

2. b)

3. c)

4. d)

5. b)

6. a)

7. c)

8. a)

9. c)

10. b)

11. b)

12. c)

13. a)

14. d)

15. a)

16. c)

17. b)

18. b)

19. d)

20. b)

Glossari

dret imperatiu *m* En l'àmbit del Dret internacional públic, són totes aquelles normes jurídiques de compliment obligat per al conjunt dels estats *–erga omnes–*, i que no poden ser modificades per un pacte entre diversos estats sinó solament per l'existència d'un consens generalitzat en la societat internacional respecte de la necessitat de la seva modificació (s'oposen al dret dispositiu: els estats el poden modificar mitjançant un nou pacte entre diversos d'ells, de manera que la norma jurídica inicialment obligatòria deixa de ser-ho per a aquells que van acceptar el pacte).

drets civils i polítics *m pl* Aquells drets que garanteixen a l'individu la seva integritat física i psíquica, inclosa la seva llibertat com a subjecte, i també la seva participació lliure en tots els processos socials com a membre de la societat.

drets econòmics i socials *m pl* Aquells drets que garanteixen a l'individu la possibilitat de poder obtenir dignament l'aliment per a ell i la seva família, i també permetre que disposi de mitjans per a mantenir un nivell de vida digne i adequat.

exigibilitat *f* Amb referència als drets humans, capacitat de disposició de mecanismes a què puguin accedir els individus per a reclamar el respecte dels seus drets i llibertats, i obtenir una decisió que els empari o els rescabali; si s'al·ludeix a l'exigibilitat jurídica, es fa referència a aquells mecanismes jurisdiccionals accessibles a l'individu per a plantejar demandes de protecció dels drets i llibertats susceptibles de dictar una decisió obligatòria.

habeas corpus *m* Acció jurídica que demana la immediata posada a disposició judicial d'una persona detinguda perquè l'autoritat judicial decideixi sobre la legalitat de la seva situació.

ombudsman o defensor del poble *m* Institució, per regla general dependent del Parlament, que té com a funció vetllar pel respecte dels drets i llibertats constitucionalment reconeguts per part de les administracions públiques.

positivització *f* Acció per la qual una regla moral o una regla de comportament social són transformades en norma jurídica vàlida i vigent, i en conseqüència, amb efectes jurídics conforme a dret (aquesta acció es realitza per mitjà dels procediments de creació del dret existents).

reconeixement jurídic *m* Acte jurídic mitjançant el qual s'atorguen efectes jurídics a una situació o institució determinada (per exemple, els drets humans mitjançant el seu reconeixement jurídic passen a ser part del dret i, per tant, objecte de la seva protecció).

titularitat jurídica *f* Disposició d'una sèrie de béns o de facultats d'acció atorgades per l'ordenament jurídic.

tutela jurídica *f* Conjunt de mesures jurídiques previstes pel dret per a garantir una posició o certes facultats atorgades per l'ordenament jurídic a un individu, grup d'individus o persones jurídiques (per exemple, la tutela jurídica dels drets humans reconeguts jurídicament).

Bibliografia

Bibliografia bàsica

Peces Barba, G. i altres (1995). *Curso de Derechos Fundamentales*. Madrid: BOE/Universidad Carlos III.

Peces Barba, G. (2004). *Lecciones de Derechos Fundamentales*. Madrid: Dykinson.

Pérez Luño, A. E. (2005). *Los derechos fundamentales* (8a. edició). Madrid: Tecnos.

Pérez Luño, A. E. (2005). *Derechos humanos, estado de derecho y Constitución*. (9a. edició). Madrid: Tecnos.

Truyol y Serra, A. (1982-2003). *Los derechos humanos*. (3a. edició). Madrid: Tecnos.

Villán Durán, C. (2002). *Curso de Derecho internacional de los derechos humanos* (pàg. 63-84). Madrid: Trotta.

Bibliografia complementària

Nota: consultar revista *Anuario de Derechos Humanos*.

Abramovich, V.; Courtis, C. (2002). *Los derechos sociales como derechos exigibles*. Madrid: Trotta.

Beuchot, M. (2001). *Derechos humanos: historia y filosofía*. Mèxic: Fontmara.

Carrillo Salcedo, J. A. (1993). "Aportación de Francisco de Vitoria a los fundamentos filosóficos de los derechos humanos". A: A. Mangas Martín (comp.). *La Escuela de Salamanca y el Derecho Internacional en América. Del pasado al futuro* (pàg. 49-54). Salamanca: AEPDIRI.

Fioravanti, M. (1998). *Los derechos fundamentales. Apuntes de Historia de las Constituciones* (2a. edició). Madrid: Trotta.

Galiano Haensch, J. M. (1996). *Derechos humanos: teoría, historia, vigencia y legislación*. Santiago: LOM ediciones.

González, N. (1998). *Los derechos humanos en la Historia*. Barcelona: Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona.

Martínez de Pisón, E. (1997). *Derechos humanos: historia, fundamento y realidad*. Saragossa: Egido.

Oraá, J.; Gómez Isa, F. (1997). *La Declaración Universal de los Derechos Humanos*. Bilbao: Universidad de Deusto.

Pérez-Prendes, J. M. i altres (2003). *Derechos y libertades en la historia*. Valladolid: Universidad de Valladolid.

Szabo, I. (1984). "Fundamentos históricos de los derechos humanos y desarrollos posteriores". A: K. Vasak (ed.). *Las dimensiones internacionales de los derechos humanos* (pàg. 36-74). Barcelona/París: Serbal/UNESCO.

